

Gatunki literackie

Sposób na porządek w literaturze
czy bezużyteczna teoria?

Gatunek literacki to zbiór reguł, które określają budowę utworu literackiego. Są to więc pewne zasady i wytyczne, które decydują o jego kompozycji, stylu i temacie. O ile gramatyka wyznacza nam zasady tworzenia wypowiedzi i określa, jak mówić, tak gatunek literacki wskazuje, jak pisać i czytać (oczywiście w granicach literatury).

Model budowy utworu literackiego

Każdy utwór literacki realizuje założenia gatunku w sposób całkowicie indywidualny, za punkt odniesienia ma jedynie pewne wyznaczone przez niego ramy. Nie istnieją więc utwory, które miałyby wszystkie właściwości gatunku, ale też konkretny utwór nie musi spełniać wszystkich

warunków, żeby być zaliczonym do danego gatunku. Gatunek literacki to bowiem tylko pewien typ, którego reguły zwykle nie są „oficjalnie” sformułowane. Dlatego wieczorna lektura powieści wcale nie musi rozpoczynać się od zgłębienia tajników wiedzy teoretycznej z tego zakresu – choć często kluczowe jest rozpoznanie danego gatunku, bo ten wyznacza reguły gry pomiędzy czytelnikiem a autorem.

Reguły czytelniczej gry

Dlaczego kiedy sięgamy po pozycję należącą do danego gatunku, wiemy mniej więcej, czego się po niej spodziewać? Bo to właśnie gatunek literacki wyznacza nasz horyzont oczekiwań jako czytelników. Tym samym nie służy jedynie autorowi, bo to odbiorca jest w tej relacji kluczowy! Ale odbiorca świadomy!

Gatunki literackie a rzeczywistość

Wiek XIX, czyli wiek racjonalizmu, stworzył powieść realistyczną, w której świat przedstawiony miał być odpowiednikiem rzeczywistości zewnętrznej. Ten typ powieści miał walor obiektywności, bo miał być narzędziem poznania rzeczywistości – mówić o świecie takim, jakim jest. Dość wymienić tu Balzaka, Prusa, Dickensa. Wraz z zakwestionowaniem możliwości obiektywnego poznania do

głosu zostaje dopuszczany bohater – punktem przełomowym była *Pani Bovary* Flauberta, w której wydarzenia przedstawia się z punktu widzenia bohaterki.

Gatunki literackie powstają jako odpowiedź na przemiany zachodzące w świecie zewnętrznym – co staje się oczywiste, kiedy uświadomimy sobie, że literatura zawsze pozostaje w ścisłym związku z rzeczywistością.

Dlatego gatunki mają swoje życie – pojawiają się, giną albo ulegają przekształceniom, a poszczególne epoki tworzą swoje ich zestawy, które zaspokajają bieżące potrzeby wynikające z określonej sytuacji kulturalno-społecznej. Gatunek wchodzi zawsze w obręb **konwencji literackiej** i podlega historycznym przemianom. Kresem jego żywota jest natomiast wyczerpanie się danej formuły. Na przykład powieść produkcyjna realizująca założenia poetyki realizmu socjalistycznego, której siła oddziaływania skończyła się wraz z odwilżą w 1956 roku.